

Беларусізацыя Праваслаўнай Царквы ў міжваенны перыяд: дакументы і матэрыялы Частка 2

У артыкуле аналізуюцца і друкуюцца дакументы і матэрыялы аб гісторыі беларусізацыі Праваслаўнай Царквы ў міжваенны перыяд. Дзякуючы гэтым дакументам можна прасачыць асаблівасці паўсядзённай практыкі выкарыстання беларускай мовы ў царкоўным жыцці Заходняй Беларусі, вызначыць асноўныя тэарэтычныя погляды, якія існавалі сярод беларускай інтэлігенцыі і духавенства адносна пытання выкарыстання беларускай мовы ў царкве. Апублікаваныя матэрыялы будуць карыснымі для гісторыкаў, навучэнцаў, усіх тых, хто цікавіцца гісторыяй Праваслаўнай Царквы на Беларусі.

Ключавыя словы: беларусізацыя, беларускі нацыянальны рух, Вільня, Заходняя Беларусь, Праваслаўная Царква.

Дадзеная частка з’яўляецца працягам публікацыі дакументаў і матэрыялаў па гісторыі беларусізацыі Праваслаўнай Царквы ў Заходняй Беларусі ў міжваенны перыяд, якія былі апублікаваны ў № 5 «Хронаса» за 2017 г.

У ёй змешчаны карэспандэнцыі і іншыя матэрыялы з заходне-беларускага перыядычнага друку, ў якіх розным чынам закраналася праблема выкарыстання беларускай мовы ў паўсядзённай царкоўнай практыцы.

Публікацыя і заўвагі А.С. Горнага

№ 1
Рэзалюцыя Беларускай канферэнцыі ў Вільні,
1918 г.

Аб беларускай мове ў праваслаўнай царкве

Аб беларускай мове ў царкве Беларуская Канфэрэнцыя ў Вільні¹ 5 студня сёл[етняга] г[ода] вынесла аднагалосна гэткую рэзалюцыю

«Канфэрэнцыя дамагаецца:

1) Каб праваслаўныя сьвяшчэньнікі ў пропаведзях ужывалі не расейскай, а беларускай мовы.

2) Каб былі аткрыты нанова праваслаўныя духоўныя семінарыі і каб навучаньне ў семінарыях адбывалася ў беларускай мове.

3) Каб на кошт эпархій была арганізавана камісія дзеля перакладу на беларускую мову набожных кніг што друкаваліся дагэтуль па расейску, і надрукаваньня іх».

Крыніца: Гоман. 1918. 19 лютага. № 14. С. 2.

№ 2
Карэспандэнцыя з газеты «Гоман»,
1918 г.

Беларускі рух сярод праваслаўнага духавенства

«Б. Вед» пішуць: «Паміж беларускага духавенства, што так рвалася да цэнтра, пачынае зьяўляцца ўсё балеі і балеі асоб, каторыя пазнаюць, што не аднэй толькі цягай да Масквы трэба паддзержаваць тут на месцы праваслаўе, але што канечна патрэбна ўдзяліць у царкве месца і ўвагі мясцоваму жыццю, каторае дамагаецца да сябе некаторага "прытарнаваньня".

¹ Беларуская канферэнцыя адбывалася ў Вільні 25-28 студзеня 1918 г. У выніку працы канферэнцыі была ўтворана Віленская Беларуская Рада.

Да лічбы мясцовых асаблівасьцяў трэба залічыць беларускую мову, што нядаўна так пільна выкаранялася і абміналася. З мовы і пачалі піонэры беларускай ідэі з паміж беларускага праваслаўнага духавенства. У цэлым сьцягу прыходаў пачаліся проповедзі на беларускай мове, каторыя народ прымае з вялікай радасьцяй. Спроба з чытаньнем у беларускай мове малітваў паказала, што малітва, прачытаная ў роднай мове, ёсьць для верных, каторыя дагэтуль мэханічна навучваліся незразумелых слоў – шчырым адкрыцьцём.

Асабліва трэба зазначыць работу ў гэтым кірунку о. Андрэя Корніловіча, сьвяшч. Хоноўскай² царквы, Вялейскага павету, каторы ўклаў цэлы зборнік проповедзяў у беларускай мове, і работу о. Іонна Хруцкага, дыякана Лебедзеўскай царквы, Вялейскага павету, каторы шмат працуе над аб'ясненьнем малітваў з перакладам іх з славянскай мовы на беларускую, карыстаючыся зборнікамі малітваў у беларускай мове сьв. Романова і Чэльцова.

Вітаючы добрыя пачаткі гэтых сьвяшчэннікаў, мы ня можам не пажадаць, каб іх запраўды пастырская работа знайшла самы жывы водклік і магчыма вялікшую лічбу прыхільнікаў сярод мясцовага, як праваслаўнага, так і каталіцкага духавенства, бо толькі родная мова патрапіць зрабіць зразумелымі народу проповедзі і малітвы і толькі яна разбудзіць у душы лепшыя ўчуцьці і вышэй падыме моральнасьць, што так упала ў вайну».

Крыніца: Гоман. 1918. 29 кастрычніка. № 85. С. 2.

№ 3

Карэспандэнцыя з газеты «Беларусь», 1920 г.

Беларускае пытаньне на зьездзе праваслаўнага духавенства

Мы ўжо пісалі, што на зьездзе праваслаўнага духавенства ў Менску між іншымі пытаньнямі, будзе разглядацца пытаньне аб адносі-

² Так у тэксьце. Насамрэч маецца на ўвазе царква ў мяст. Хажова (цяпер Маладзечанскі раён Мінскай вобласці).

нах праваслаўнага духавенства да беларускага нацыянальнага руху. Пры вырашэньні гэтага пытання зьезд разьдзяліўся на два праціўных лягэры – сялянскіе сьвяшчэньнікі, як маючы больш беспасрэдных зносін з народнымі масамі і такім чынам, разумеючы, як можна палепшыць долю нашага селяніна, стаялі за тое, каб прыняць учасьце ў беларускім нацыянальным руху і пры сваёй культурна-асветнай працы карыстацца беларускаю моваю, а другі лягэр, яўна русыфікатарскі, стаяў проціў усяго гэтага. Актыўнымі антыбеларускімі опозыцыянерамі былі два члены зьезду – сьв. Ачапоўскі і Пакроўскі, каторым удалося ўзбударажыць проціў беларусаў некааторую часць духавенства.

Дзякуючы іх стараньням і інтрыгам, спрэчкі пры вырашэньні беларускага пытання прынялі такі сумбурны характар, што прыняць аб ім пэўную рэзалюцыю зьезду было немагчыма.

Крыніца: Беларусь. 1920. 19 чэрвеня. № 130. С. 3.

№ 4

Карэспандэнцыя з газеты «Наша думка», 1921 г.

Вот табе на?!

Начальнік району у м. Ілья³, Вялейск. павету зьвярнуў тутэйшаму сьвяшчэньніку назад яго просьбу пісаную на беларускай мове.

Сьвяшчэньнік прасіў пазваленьня на ўстройства прыхадскога сабраньня 22.V. Сабраньне не адбылося, бо не адтрымана пазваленьня п. начальніка. Прычына – просьба пісана на беларускай мове. Кажуць трэба пісаць папольску і прылажыць 20 марак. Скора, глядзі, ці ня скажуць нам і маліцца папольску. Вот табе й на!

Крыніца: Наша думка. 1921. 3 чэрвеня. № 22. С. 4.

³ Цяпер аграгарадок у Вілейскім раёне Мінскай вобласці.

№ 5

**Вытрымка з карэспандэнцыі ў газеце «Беларускі звон»
аб святкаванні 4-х угодкаў незалежнасці БНР,
1922 г.**

<...> 25-га сакавіка Віленскае беларускае грамадзянства адсвяткавала 4-я ўгодкі абвяшчэння незалежнасці Беларусі. А 10-й гадзіне ў касцэле сьвятога Мікалая была адпраўлена урачыстая імша, пасля якой кс. А. Станкевіч сказаў пабеларуску моцную прамову. У царкве сьв. Тройцы найсьвячэньшы архіепіскап Элеўфэры пры суслужэньні 6-х сьвяшчэньнікаў адправіў малебен. Прамову пабеларуску сказаў а. Кушнёў⁴. Урачыстае набажэнства было адпраўлена і ў харальнай сінагозе.

Крыніца: Беларускі звон. 1922. 1 красавіка. № 10. С. 4.

№ 6

**Зацемкі «З беларускага жыцьця» ў газеце «Новае жыцьцё»,
1923 г.**

Сэмінарыст Нарко⁵ ў нядзелю 18 сакавіка гаварыў пабеларуску казаньне ў сьв. Траецкай царкві ў Вільні.

Сэмінарысты Духоўнай Сэмінарыі ладзяць у бліжэйшым часе беларускую вечарыну. Пастаўлена будзе «Пінская Шляхта» Марцінкевіча.

Крыніца: Новае жыцьцё. 1923. 24 сакавіка. № 4. С. 5.

⁴ У 1922 г. настояцель царквы сьвятога Аляксандра Неўскага ў Вільні.

⁵ Маецца на ўвазе будучы архіепіскап Філафей (Нарко) (1905–1986).

Уладзімір Нарко – студэнт праваслаўнага багаслоўскага факультэта Варшаўскага ўніверсітэта (будучы архіепіскап Філафей)
Архіў Варшаўскага ўніверсітэта. Друкуецца ўпершыню

№ 7
Карэспандэнцыя з газеты «Беларуская ніва»,
1925 г.

Беларусізацыя Віленскай Правасл. Сэмінарыі

Япіскап Антоні⁶, рэктар Віл. Прав. Сэмінарыі, выехаў у Варшаву, каб дамагацца ад духоўнай і ўрадавай уладаў пераходу навучання ў Сэмінарыі на беларускую мову.

Нарэшце зразумела хаця бліжэйшае начальства, што школа істнуе для вучняў, але не наадварот... Можна, зразумеюць і вышэй.

Крыніца: Беларуская ніва. 1925. 18 лістапада. № 1. С. 4.

№ 8
Карэспандэнцыя з газеты «Беларуская крыніца»,
1934 г.

Беларусізацыя

Валожын. Каля нас некаторыя праваслаўныя духоўнікі ўжо зразумелі, што трэба гаварыць казаньні народу ў роднай мове.

У Забрэзьзі, Валожынскага пав., кожнага году 15 жніўня ст.ст. адбываецца вялікае царкоўнае сьвята. На гэнае сьвята-фэст зыходзіцца з ваколiц многа народу і зьяжджаецца ваколiчнае духавенства. Сёлета ў гэты дзень у царкве да народу сьвяшчэньнікі гаварылі пропаведзі пабеларуску. Першы прамаўляў а. Маеўскі⁷ з Дубіны. Казаньне яго аб выхаваньні моладзі глыбока засела ў душы слухачоў. Другі прамаўляў так-жа пабеларуску а. Ул. Насекайла з Славенску⁸. Пропаведзі абодвух гэтых бацюшкаў вельмі спадабаліся

⁶ Архіепіскап Антоні (Марцэнка) (1887–1954) – у 1924–1926 гг. рэктар Віленскай духоўнай сэмінарыі.

⁷ Маецца на ўвазе протаіерэй Міхаіл Маеўскі, настояцель царквы ў в. Дубіна Юрдыцкая (цяпер вёска ў Валожынскім раёне Мінскай вобласці).

⁸ Цяпер вёска ў Валожынскім раёне Мінскай вобласці.

народу. Доказам гэтага – што яшчэ і цяпер аб іх гавораць па нашых сёлах <...>.

Крыніца: Беларуская крыніца. 1934. 11 лістапада. № 41. С. 4.

№ 9

Карэспандэнцыя з газеты «Беларуская крыніца», 1936 г.

Ласіца, Пастаўскага пав. Часта чытаючы ў «Бел. Крыніцы» апісаньні аб царкоўных справах, пастанавіў і я напісаць крыху аб царкоўным жыцьці ў нас.

Прыход наш невялікі і чыста беларускі. Цяперашнім настояцелем нашай царквы зьяўляецца сьвяшчэньнік-беларус А. Коўш. Папярэднікі яго былі ўсе папы-рускія. За час іх настояцельства амаль увесь народ адварнуўся ад царквы у якой праводзілася маскоўшчына. Калі-ж а. А. Коўш пачаў гаварыць пропавядзі пабеларуску, дык людзі зноў навярнуліся да царквы, якая сталася цяпер блізкай да іх беларускага сэрца. Усе прыхаджане з вялікай пашанай слухаюць сваё роднае слова. Народ стаўся больш рэлігійным. Спыніўся ў нашым прыходзе ўсялякі нялад і дэморалізацыя. Вось якое значэньне мае родная беларуская мова ў царкве, дзеля гэтага ўсе праваслаўныя беларусы павіны стойка дамагацца ўвядзеньня яе ў свае цэрквы.

Хмарка

Крыніца: Беларуская крыніца. 1936. 12 красавіка. № 17. С. 4.

№ 10

**Мемарыял Таварыства беларускай школы і Беларускага ін-
стытута гаспадаркі і культуры да царкоўных улад
мiжваенай Польшчы,
1936 г.**

Яго Блажэнству, Блажэннейшаму Мітрапаліту Варшаўскаму
і ўсяе Праваслаўнае Царквы ў Польшчы

Мэморыял

Аб'яднаня для спраў школьнае і пазашкольнае асьветы Т-ва Беларускае Школы і Беларускі Інстытут Гаспадаркі і Культуры ў Вільні – гэтыя дзьве найстарэйшыя і найвялікшыя беларускія культурна-асьветныя арганізацыі на супольным паседжаньні сваім 24 гэтага кастрычніка пастанавілі звярнуць увагу Вашага Блажэнства і Епархіяльных Архіярэяў на ненармальнае палажэньне, якое стварылася адносна навучаньня ў школах Закону Богага дзяцей-беларусаў праваслаўнага веравызнаньня і царкоўна-асьветнае працы духавенства ў прыходах з беларускім насяленьнем.

Пад той час, як законамі Польскае Рэспублікі гарантуецца навучаньне рэлігіі ў матчынай мове дзяцей, духавенства епархіяў з беларускім насяленьнем пачынае на лекцыях Закону Богага, замест языка беларускага і царкоўна-славянскага, усё больш і больш карыстацца языком польскім, мала зразумелым і чужым для дзяцей. Мы, беларусы, ня маем ніводнага распараджэньня Вашага Блажэнства, у якім выразна і катэгарычна было-бы запрапанована духавенству ўсіх беларускіх епархіяў перайсьці з расейскага языка, якім яно карысталася дасюль, на язык беларускі, як родны і адзіны зразумелы язык дзяцей беларусаў. Толькі пры ўжываньні роднага языка дзяцей царкоўна-рэлігійнае ўзгадаваньне іх як у школе, так і па-за школаю будзе йсьці нармальным шляхам. Інакш законавучыцель ніколі нічога не навучыць сваіх вучняў, ніколі ня зможа прагаварыць да душы, да сэрца дзяцей і ня будзе мець на іх ніякага ўплыву, калі ня выкліча проста недаверра і яўнай варожасьці. Якія будуць вынікі такога «ўзгадаваньня» для жыцьця царкоўнага і грамадзкага – хіба ня трэба

тлумачыць. Нам ведама, што некаторыя сьвяшчэньнікі самі ўжо перайшлі на беларускі язык пры выкладаньні Закону Божага ў школах, але трэба, каб ужываньне беларускага і царкоўна-славянскага языкоў у школе стала законам абавязкавым для ўсіх а.а. заканаучыцялёў і ў-ва ўсіх школах, дзе ёсьць дзеці беларусаў праваслаўнага веравызнаньня. З другога боку, трэба, каб пры навучаньні Закону Божага ў школах а.а. заканаучыцялі давалі дзецям для карыстаньня выключна беларускія падручнікі, якіх цяпер ёсьць ужо чатыры, у апрацоўцы кандыдата багаслоўя Сяргея Паўловіча, іменна:

- 1) Першая навука Закону Божага з беларуска-славянскім букваром,
- 2) Праваслаўны Малітваслоў на беларускай і царк.-славянскай мове,
- 3) Сьвяшчэнная Гісторыя Старога Завету і
- 4) Сьвяшчэнная Гісторыя Новага Завету.

Усе гэтыя падручнікі, за выняткам 3, прагледжаны Віленскай «Камісіяй па разгляду беларускіх падручнікаў Закону Божага» і ўсе маюць багаслаўленьне Вашага Блажэнства.

Што датыча царкоўна-асьветнае працы духавенства ў беларускіх прыходах, дык яна таксама шмат траціць на сваіх упльвах на народ, дзякуючы ўжываньню не найбольш зразумелай і роднай беларускай мовы, а чужой і малазразумелай польскай, так-жа расейскай мовы. Толькі вельмі нямногія сьвяшчэньнікі, дзякуючы нявыразнаму становішчу Вышэйшае Царкоўнае Улады, карыстаюцца падчас пропаведзі ў царкве і пры другіх выпадках моваю беларускаю. Яны вельмі папулярны ў народзе і карыстаюцца яго даверрам і пашанаю. А гэта ёсьць першая запарука таго, што настаўленьні сьвяшчэньніка западуць у сэрцы слухачоў і зробіць на іх належны ўплыў. Наколькі-ж патрэбны такія ўплывы Царквы, паказвае ўсё растуцае няверра, індэфэрэнтызм, распуста, здзічэньне і дэмо-ралізацыя на вёсцы.

На падставе ўсяго вышэйпаданага, Т-ва Беларускае Школы і Беларускі Інстытут Гаспадаркі і Культуры ў Вільні маюць гонар ветліва прасіць Вашае Блажэнства аб выданьні наступных распараджэньняў падуладнаму духавенству і адміністрацыйным органам беларускіх епархіяў:

1) Разьясьніць духавенству, што пад «матчынай» мовай, аб якой шмат разоў гаварылася ў распараджэньнях Царкоўнае Ўлады, датычных выкладаньня Закону Божага ў пачатковых школах, трэба разумець – адносна да мясцовасьцяў з беларускім насяленьнем – язык беларускі;

2) Уперад у школах з беларускімі дзяцьмі праваслаўнага веравызнаньня карыстацца на лекцыях Закону Божага і пры другіх выпадках толькі языком беларускім і падобным пры навучаньні малітваў і багаслужэньня языком царкоўна-славянскім;

3) У паракуменьні з Міністэрствам Асьветы і Веравызнаньняў, увясьці як найхутчэй ў якасьці школьных падручнікаў ці навуковых пасобнікаў памянёныя вышэй чатыры кніжкі па Закону Божаю;

4) Выдаць загад адпаведным царкоўным уладам распачаць падгатаваўчую працу дзеля выданьня ў бліжэйшых гадох патрэбных дзеля далейшага навучаньня асноваў праваслаўнае веры і наагул дзеля пашырэньня духоўнае асьветы падручнікаў, якто: катахізіс, багаслужэньне ў царкоўна-славянскай мове, гісторыя сусьветнае і беларускае праваслаўнае царквы, пераклад Евангелья на беларускую мову і др. Кніжкі для духоўнае асьветы беларусаў;

5) Падобна да таго як было выдана Вашым Блажэнствам распараджэньне аб ужываньні ў царкоўных пропаведзях польскае мовы там, дзе гэтага жадаюць пэўныя групы палякоў праваслаўнага веравызнаньня, даць безадкладна загад аб выключным ужываньні беларускае мовы ў пропаведзях усюды, дзе прыходы складаюцца пераважна, тым болей выключна з беларусаў;

6) Каб забясьпечыць сапраўднае і шчырае выкананьне ўсяго патрэбнага для нормалізацыі беларускага царкоўнага жыцьця, згодна з даўнымі і справядлівымі жаданьнямі беларускага народу, –

а) зрабіць пэўныя пэрсанальныя зьмены ў царкоўна-адміністрацыйным апарате ўсіх беларускіх епархіяў, назначыўшы і назначаючы на вышэйшыя і кіруючыя пасты і ў вясковыя прыходы толькі беларусаў, разумеецца з адпаведнымі кваліфікацыямі, спыняючы ў гэтым адношаньні дасюлешнюю практыку, якая выклікала і выклікае незадаваленьне ў масах беларускага народу і грамадзянства;

б) забясьпечыць адпаведнымі распараджэньнямі шырокі ўдзел прадстаўнікоў беларускага праваслаўнага народу на штогадовых епархіяльных зьездах духавенства і міран і

в) загадаць Кансісторыям і духавенству, побач дзяржаўнае мовы, карыстацца і беларускаю моваю ў нутранай карэспандэнцыі, дзела-водстве і др. падобных выпадках;

7) Дзеля пашырэння духоўнае асьветы ў масах беларускага народу, дзеля аб'яднання на царкоўным пагосьце беларускага праваслаўнага духавенства і дзеля абароны нашай веры праваслаўнай ад усіх яе вонкавых і нутраных ворагаў – асыгнаваць, штогод, з Сынадальных сум пэўныя крэдыты на выдаваньне ў Вільні сталага беларускага царкоўна-грамадзкага часопісу – мясячніка, з асобнымі дадаткамі – лістоўкамі для народу.

Крыніца: Беларуская крыніца. 1936. 8 лістапада. № 45. С. 1–2.

THE BELARUSISATION OF ORTHODOX CHURCH IN THE INTERWAR PERIOD: DOCUMENTS AND MATERIALS

Part 2

The article analyzes materials about the history of Belarusian Orthodox Church during the interwar period. According to the document, we can trace the peculiarities of everyday practices in use of the Belarusian language in the church life in Western Belarus, to identify the main theoretical views that existed among the Belarusian intellectuals and the clergy on the use of the Belarusian language in the church. Published materials will be useful for historians, students and all those who interested in history of the Orthodox Church in Belarus.

Keywords: Belarusisation, Belarusian national movement, Orthodox Church, Vilnius, Western Belarus.